

Hesabat

Azərbaycan təhsili Koronavirus (COVID-19) pandemiyası dövründə

Bakı – 2021

Mündəricat

Hesabat haqqında ümumi məlumat	3
Təhsil prosesində pandemiyanın yaratdığı qlobal problemlər, beynəlxalq və yerli səviyyədə atılan addımlar	4
Azərbaycanda təlim-tədris prosesinin dayandırılması;	8
Ölkədə təhsilin müvəqqəti olaraq distant şəkildə tədris edilməsi	9
Distant təhsilin Bakıda və regionlarda yaratdığı problemlər	11
Yeni tədris ilinin başlanması ilə bağlı atılan addımlar	14
Pandemiyanın təhsilin inkişafına vurduğu ziyan və təhlükələr necə qiymətləndirilir.....	16
Nəticələr	17
Təkliflər	19

Hesabat haqqında ümumi məlumat

Bu hesabat “Restart: Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətini Gücləndirmək Təşəbbüsü” layihəsi çərçivəsində “Humanitar Tədqiqatlar İctimai Birliyi”nin sədri Əvəz Həsənovun rəhbərliyi ilə layihəyə cəlb olunmuş ekspertlər: Seymur Kazımov, Dilarə Əfəndiyeva, Yeganə Tarverdiyeva və Nəzrin Həsənli tərəfindən hazırlanmışdır.

“Şərq Tərəfdaşlığı Proqramı Vətəndaş Cəmiyyəti Forumu”nun “Azərbaycan Milli Platforması” tərəfindən icra olunan layihənin əsas məqsədi QHT-lərin mövcud olduğu vətəndaş cəmiyyətində durğunluğun aradan qaldırılmasına və QHT-lərin fəaliyyət dairəsinin genişləndirilməsinə göstərilən zəruri addımların atılmasına kömək etməkdir.

Təhsil prosesində pandemiyanın yaratdığı global problemlər, beynəlxalq və yerli səviyyədə atılan addımlar

2019-cu ilin sonlarında Çinin Hubey əyalətinin Uhan şəhərində yerli Huanan ət və dəniz məhsulları bazarında sakinlərdə naməlum mənşəli pnevmoniya xəstəliyi aşkar olundu. Bu xəbər dünyanın informasiya agentlikləri tərəfindən yayılmaqla “COVID–19” xəstəliyinin rəsmi elan olunması kimi qəbul olunur. Çin hökuməti 31 dekabr 2019-cu ildə naməlum pnevmoniyanın başlaması barədə Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatını məlumatlandırdı. Bundan bir müddət sonra – 2020-ci il martın 11-də Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının baş katibi Tedros Adanom Gebreissus Cenevrədə keçirilən brifinqdə “Koronavirus (COVID–19)”u pandemiya olaraq dəyərləndirdiklərini elan edir. Pandemiya rəsmi olaraq elan edilənə qədər dünyanın 114 ölkəsində¹ koronavirusa yoluxma halları qeydə alınmışdı.

Azərbaycanda isə ilk koronavirus infeksiyasına yoluxma faktı 28 fevral 2020-ci ildə qeydə alındı. Hökumət “COVID–19” infeksiyasının milli iqtisadiyyata, sahibkarlıq və bank sektorlarına mənfi təsirini azaltmaq və xalqın sosial müdafiəsini gücləndirmək istiqamətində tədbirlər paketi hazırladı.

Fevralın 27-də pandemiyanın yarada biləcəyi təhlükənin qarşısını almaq, profilaktik və təxirəsalınmaz tədbirləri həyata keçirmək üçün Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargah yaradıldı.

Azərbaycan Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargah mart ayının 14-dən etibarən ölkə daxilində tətbiq olunması qərara alınan sosial təcrid tədbirlərini həyata keçirməyə başladı. Dərslərin artıq martın əvvəlində bağlanmasından sonra hökumətin sosial təcrid tədbirlərinə bunlar daxil edildi: toy, yas mərasimləri və digər kütləvi toplanmaların qadağan edilməsi; mədəniyyət obyektlərinin, teatrların, muzeylərin, kinoteatrların, əyləncə mərkəzlərinin, idman mərkəzlərinin və digər əlaqəli obyektlərin bağlanması; bütün tibb müəssisələrində xəstələrin qohumları tərəfindən ziyarətinin qadağan edilməsi; kafe, restoran, mağaza, ticarət mərkəzləri, ictimai nəqliyyat və s. üçün xüsusi qaydalar.

Koronavirus infeksiyasının yayılmasının qarşısının alınması məqsədi ilə mart ayının 17-dən etibarən Bakı və Sumqayıt şəhərlərinə, eləcə də, Abşeron bölgəsinə giriş məhdudiyət qoyuldu. Beynəlxalq səyahətlər, o cümlədən, bütün xarici ölkələrdən Azərbaycana giriş məhdudlaşdırıldı.

Martın 31-də Azərbaycan ərazisində xüsusi karantin rejimi tətbiq edildi. Vətəndaşlardan 20 aprel tarixinə kimi evlərində daimi və ya müvəqqəti yaşayış yerlərində qalmaqları tələb olundu.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti koronavirus (COVID-19) pandemiyanın vurduğu zərərivə bu infeksiyanın dünya enerji və fond bazarında yaratdığı dəyişikliyin Azərbaycan iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyə, məşğulluq və ölkədə fəaliyyət göstərən strukturlara təsirini azaltmaq məqsədilə martın 19-da sərəncam imzaladı. Sərəncama əsasən, tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsindən Nazirlər Kabinetinə bir milyard manat ayrıldı.

Bir müddət sonra, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin təşəbbüsü ilə Koronavirusla Mübarizəyə Dəstək Fondu² yaradıldı və fonda vəsait toplanması prosesinə başlandı.

¹ <https://az.trend.az/azerbaijan/gundem/3205681.html>

² <http://covid19fund.gov.az/az/>

Bununla yanaşı, pandemiya elan olunan gündən karantin rejimi tətbiq olunmaqla bərabər, dövlət səhiyyə sisteminin imkanlarının gücləndirilməsi, yeni modul tipli klinikaların istifadəyə verilməsi, özəl klinikaların əks-epidemiya tədbirlərinə cəlb olunması, xəstəxana və xəstələrin bu xəstəliyin müalicəsində lazımi dərman vasitələri, avadanlıqlar və qoruyucu vasitələrlə təmin edilməsi istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Pandemiya şəraitində əhali arasında yoluxma hallarının digər ölkələrlə müqayisədə az olması, ölüm səviyyəsinin yüksək olmaması aparılmış əks-epidemiya tədbirlərinin effektivliyini əks etdirir.

Ölkəmizdə ilk yoluxma halı qeydə alındıqdan sonra məhdudlaşdırıcı tədbirlərin tətbiq olunduğu sahələrdən biri də təhsil sistemi oldu. Dünyanın ölkələrində məcburi tədbirlər sırasına daxil olan məktəblərin bağlanması zərurəti fərqli vaxtlarda baş verdi. Azərbaycan hökuməti regionda pandemiya səbəbindən yaranan biləcək təhlükənin həcmi nəzərə alınaraq təhsil müəssisələrinin təcili olaraq bağlanmasına, dezinfeksiya tədbirlərinin görülməsinə qərar verdi. Lakin, qısa müddət üçün nəzərdə tutulan bu ehtiyat tədbirlərinin sonradan nə qədər davam edəcəyini güman etmək çox çətin idi.

Pandemiyanın kəskin yayıldığı ilk bölgələr sırasına Çin, İran və digər qonşu dövlətlərin daxil edilməsi region dövlətləri üçün ciddi çağırış idi. İlk növbədə hökumətlərin ölkələrinə giriş-çıxışı bağlaması, avia reyslərin təxirə salınması kimi iqtisadiyyata ciddi təsir edəcək addımlar atması insanlar arasında müəyyən qədər təşvişin artmasına səbəb oldu. Pandemiya haqqında bilginin azlığı, onun insanların daha çox sıx olduğu yerlərdə sürətlə yayılması insanlar arasında qorxunu daha da artırır, ictimai yerlərin bağlanması, müəssisələrin distansion iş rejiminə keçməsi ilkin profilaktika tədbirləri sayılır.

Koronavirusun yayılmasının başlanğıcında Yaponiya, Cənubi Koreya, Sinqapur kimi ölkələr məktəbləri bağlayaraq məktəblilərin daha sürətlə mənimsəyə biləcəkləri distant təhsil sistemini tətbiq etməyə başladılar.

Pandemiyadan ən çox təsirlənən İngiltərə, ABŞ, İtaliya, İspaniya, Almaniya kimi ölkələr də məktəbləri bağlamaq məcburiyyətində qaldılar. Kütləvi karantin rejiminin elan olunmasına bir qədər gec qərar verilməsinə baxmayaraq, ilk olaraq təhsil müəssisələrinin bağlanmasına qərar verilir.

Böyük Britaniyanın “Save the Children” təşkilatının hesablamalarına görə, dünyada 1,6 milyard şagirdin “COVID-19” pandemiyası səbəbindən təhsil ala bilmək imkanları məhdudlaşdırılmışdır. Təşkilatın statistikasına görə, pandemiyadan sonra yaranan iqtisadi geriləmə və yaxud ailələrin sosial vəziyyətinin həddindən aşağı səviyyəyə düşməsi səbəbindən dünyada 9,7 milyon şagird məktəbi bir dəfəlik tərk etməyə məcbur olacaqdır. Dünyanın 12 ölkəsində, xüsusən qərbi və mərkəzi Afrika ölkələri, Yəmən və Əfqanıstanda vəziyyətin daha acınacaqlı olacağı proqnozlaşdırılır³.

Bir çox ölkələr pandemiyanın təhsilə zərərini qazısını almaq üçün onlayn təhsilə keçsələr də, xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələr bu təhsil formasından istifadə edə bilmirlər. UNESCO-nun baş direktoru Odre Azule “Le Journal du Dimanche” nəşrinə müsahibəsində qeyd edib ki, dünyada uşaqların və yeniyetmələrin 53%-nin evdə kompüter, 47%-nin isə internetə çıxışı yoxdur (qeyd edək ki, Afrika ölkələrində bu göstərici 80%-dən çoxdur), buna görə də onlar üçün onlayn tədrisin tətbiqi mümkün deyil.⁴ Odre Azule xüsusilə vurğulayıb ki, “COVID-19” böhranı UNESCO-nun keyfiyyətli təhsil proqramının parametrlərini və məqsədlərini yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur edir. Onun sözlərinə görə, pandemiya dövründə məktəb və universitetlərdə

³<https://www.savethechildren.net/news/almost-10-million-children-may-never-return-school-following-covid-19-lockdown>

⁴<https://en.unesco.org/images/375163eng.pdf>

dərslərin dayandırılması BMT-in 2030-cu ilə qədər ümumi təhsilin təmin edilməsi üzrə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi yolunda mövcud olan geriləməni gücləndirəcək. Buna görə də biz təhsil sahəsində ambisiyalı məqsədlərimizə yenidən baxmaq, onun gələcəyini yenidən düşünmək üçün bu dövrdən istifadə etməli olacağıq”.

Azərbaycan Respublikası Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvü olan dövlətlərin 2015-ci ilin 25–27 sentyabr tarixlərində keçirilmiş “Dayanıqlı İnkişaf Sammiti”ndə 2016–2030-cu illər üçün təsdiqlənmiş “Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri”nə qoşulmuşdur. “Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri”nin icrasının institusional və siyasi baxımdan kompleks yanaşma tələb etdiyini nəzərə alaraq, Azərbaycanda daha dayanıqlı, əhatəli və şaxələndirilmiş iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi, sosial sahələrin tarazlı inkişafının təmin edilməsi üçün səmərəli milli icra mexanizminin formalaşdırılmasına başlanmışdır.

“Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik” sənədinə əsasən, Azərbaycanın öhdəliklər və ondan irəli gələn strukturların yaradılması əsas götürülmüşdür. “Azərbaycan Respublikasının Dayanıqlı İnkişaf üzrə Milli Əlaqələndirmə Şurasının yaradılması haqqında”⁵ Azərbaycan Respublikası Prezidentinin imzaladığı 2016-cı il 6 oktyabr tarixli Fərman⁶ dövlətin “Gündəlik-2030”dan irəli gələn öhdəliklərin Azərbaycanda milli səviyyədə yerinə yetirilməsi üçün dövlət orqanlarının üzərinə düşən vəzifələrin icrasının əlaqələndirilməsini qarşıya məqsəd qoymuşdur.

2030-cu ilədək qlobal məqsəd və hədəflər üzrə Azərbaycan üçün əhəmiyyət kəsb edən digər milli prioritetlər ilə yanaşı, təhsil sahəsini əhatə edən dövlət proqramlarının və strategiyaların “Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri” ilə uzlaşdırılması, təmin edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Lakin pandemiya səbəbindən tədrisin qarşılaşdığı gözlənilməz problem ölkənin üzərinə götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirə biləcəyinə ciddi əngəl yaratmışdır. Həmin sənədin 4-cü fəsilində təhsilin vəziyyəti ilə bağlı kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, pandemiyanın yaratdığı problem təcili olaraq distant təhsilə keçirilməsi ilə bağlı tədbirlərin görülməsi yeni qayğılar gətirmişdir. Təhsil müəssisələri elementar olaraq, pandemiya qorunmaq ilə bağlı bilgilər ilə yanaşı, təhsil müəssisələrində profilaktik işlərin görülməsi kimi çətinlik ilə üz-üzə qalmışlar.

Dünyada təhsilin qarşılaşdığı problemi nəzərə alaraq, UNESCO ölkələrə uşaqların və gənclərin təhsildən kənar qalmasının qarşısını almaq məqsədilə distant təhsilə keçmək, müəllimlər və şagirdlər arasında virtual təhsil, onlayn dərslərin keçirilməsi işini tezləşdirmək və asanlaşdırmaq ilə bağlı öz tövsiyyələrini vermişdi.

Azərbaycan Respublikasının təhsil müəssisələrində UNİCEF təşkilatı tərəfindən Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı ilə birgə hazırlanmış qısa müddətdə məktəblərdə “COVID-19” pandemiyasının əlamətləri⁷ ilə bağlı beynəlxalq səviyyədə tövsiyələr barəsində məlumatlar yayılmağa başladı ki, bu, qısa müddətdə ölkə televiziyası ilə təbliğ olundu. Verilən tövsiyələrə əsasən “COVID-19” pandemiyasının kliniki əlamətlərinə bunlar daxildir: yüksək hərarət; səpki; qızarmış; və ya çəhrayı rəng almış gözlər; dodaqların, dilin, əllərin, ayaqların şişməsi və ya qızarması; mədə-bağırsaq problemləri; aşağı qan təzyiqi; qanın orqanlara zəif axımı və iltihabın digər əlamətləri.

⁵⁵ <http://sdg.azstat.org:8484/uploads/pages/full-material-636947851694915298.pdf>

⁶ <https://president.az/articles/21314>

⁷ https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/2020-03/COVID%2019%20Prevention%20and%20Control%20in%20Schools_RUS.pdf

Məktəblərə və valideyinlərə verilən tövsiyələr, əsasən⁸ yuxarıda qeyd olunan simptomları olan uşaqlara tibbi yardım göstərilməli və erkən diaqnoz və müalicə aparılması üçün tədbirlər görülməli idi.

Ölkədə pandemiya ilə mübarizənin ilkin mərhələsində məktəblərin bağlanması və sosial məsafə saxlama kimi yoluxmaya qarşı mübarizə tədbirləri bir-birindən ehtiyat edən uşaqların qarşılıqlı təmasının qarşısı alındı.

Koronavirus pandemiyası başlayan zaman bir çox azərbaycanlılar, xüsusən də xaricdə təhsil alan tələbələrin ölkədə karantin rejiminin elan olunması, avia reyslərin təxirə salınması və gediş-gəlişin çətinləşməsi ucbatından ölkəyə dönüşü ciddi problemə çevrildi.

Karantin rejiminin ilk mərhələsində – hələ yaz aylarında xaricdən evinə qayıdan yerli vətəndaşlar xəstəxanalarda və mehmanxanalarda təcrid rejimində saxlanılırdı və ən azı iki dəfə testdən keçirilirdi. Lakin sonradan reyslərin təxirə salınması ilə xaricdə təhsil alan tələbələrin vətənə dönmək üçün əvvəlcədən aldıkları biletlər ləğv edilir və yaxud uçuş vaxtı reyslərin açılacağı vaxta dəyişildi.

Belə olan halda, xaricdə qalan və vətənə dönmək istəyən Azərbaycan vətəndaşlarını geri qaytarmaq üçün “Evə gedirəm” xüsusi portalı⁹ yaradıldı. Bu portalda qeydiyyatdan keçib, dövlətin yardımına ümid edənlərin sayı hədsiz idi. Lakin bu qaydalar Rusiyada yaşayan vətəndaşları geri qaytarmaq üçün vaxtaşırı çarter reyslərə aid edildi. Azərbaycana qayıtmaq istəyən tələbələr və digər vətəndaşlar çox vaxt Türkiyə və Rusiya üzərindən bahalı uçuşlar hesabına ölkəyə dönə bildilər.

⁸ <https://www.unicef.org/azerbaijan/az/koronavirus-covid-19-valideynl%C9%99r-n%C9%99yi-bilm%C9%99lidir>

⁹ <https://www.evedirem.info/az/info>

Azərbaycanda təlim-tədris prosesinin dayandırılması

2020-ci ilin fevral ayından başlayaraq Azərbaycanda koronaviruslu xəstələrin qeydiyyatına alınması xəbəri yayıldıqdan sonra orta və ali təhsil müəssisələrində şagird və tələbələrin dərslərdə iştirakına valideynlər özləri fərdi qaydada qərar verdilər. Bundan irəli gələrək, Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargah koronavirusa yoluxma hallarının qarşısının alınması, bu sahədə aparılan müvafiq profilaktik tədbirlərin effektivliyinin yüksəldilməsi məqsədilə Azərbaycandakı bütün təhsil müəssisələrində tədrisin 3-9 mart tarixləri arasında dayandırılması qərarını verdi.¹⁰

Mart ayı Azərbaycanda iqlim dəyişikliyi və eyni zamanda, mövsümi xəstəliklərin geniş yayıldığı bir ay olduğundan hökumətin bu qərarı, əslində fəsil dəyişikliyi ilə əlaqədar olaraq, qızılca, malyariya, suçiçəyi kimi yoluxucu xəstəliklərdən şagirdlərin qorunması və eyni zamanda, koronavirusa yoluxmasının qarşısını almaq üçün düzgün addım idi. Nəzərə alsaq ki, 2020-2021-ci tədris ilinin əvvəlinə əsasən, respublikanın ümumi təhsil müəssisələrində, ümumilikdə 1 574 206 şagirdin təhsil alacağı proqnozlaşdırılmışdı.¹¹

Təhsil Nazirliyinin statistikasına əsasən, şagirdlərdən 840.927 nəfəri oğlan, 733.279 nəfəri qızıdır. Ümumi statistikaya görə, respublikada 4440 məktəb fəaliyyət göstərir ki, onlardan 3319 tam orta məktəb, 783 ümumi orta məktəb, 317 ibtidai məktəb, 16 xüsusi tipli məktəb və 5 əyani-qiyabi (axşam) tam orta məktəb, o cümlədən, 60 məktəb-lisey, 50 lisey, 15 gimnaziya və 14 inteqrasiya təlimli internat tipli gimnaziyadan ibarətdir.

Təhsil Nazirliyi mövcud situasiyaya daha çevik reaksiya verərək tele-dərslərin təşkilini həyata keçirməyə başladı. Amma pandemiya dövründə Azərbaycan hökumətinin qarşısında duran əsas problemlərdən biri sinif otaqlarını yeni standartlara uyğunlaşdırmaq və qruplarda uşaq saylarını tənzimləməkdən ibarət olduğundan məktəblərin bağlanmasından başqa variant qalmamışdı.

Azərbaycanda “Ümumtəhsil məktəbinin Nümunəvi Nizamnaməsi”nə əsasən orta məktəb siniflərində şagirdlərin sayı ən azı 20, ən çox 30 nəfər olaraq yerləşdirilirdi. Pandemiya dövründə qəbul olunan normaya görə siniflərdə şagirdlərin sayını 10 nəfərə qədər azaltmaq lazım idi ki, burada əlavə sinif otaqlarının artırılması və əlavə müəllimlərin cəlb olunmasına ehtiyac var idi.

Bu, eyni zamanda, məktəblərdə əlavə xərclərin artırılmasına, sinif otaqlarının, sanitariya qovşaqlarının yenidən qurulmasına, məktəbdə dezinfeksiyasının mütəmadi olaraq aparılmasına və bir-biri ilə təmasda olan uşaqların tez-tez əllərini yumasına gətirib çıxarırdı.

¹⁰ <https://www.bbc.com/azeri/51702051>

¹¹ https://apa.az/az/sosial_xeberler/Azrbaycanda-sagirdlerin-sayi-aciqlanib-604578

Ölkədə təhsilin müvəqqəti olaraq distant şəkildə tədris edilməsi

Koronavirus infeksiyasının Azərbaycan ərazisində yarada biləcəyi təhlükənin qarşısının alınması məqsədilə təxirəsalınmaz tədbirlər fonunda yoluxma hallarının qarşısının alınması, profilaktik tədbirlərin görülməsi və ölkə ərazisində yerləşən bütün təhsil müəssisələrində tibbi-profilaktik, dezinfeksiyaedici və digər önləyici tədbirlərin intensivləşdirilməsi məqsədilə 2020-ci ilin mart ayının 3-dən 9-dək¹² bütün təhsil müəssisələrində tədris, təlim-tərbiyə prosesinin dayandırılmasına və bununla bağlı bütün tədbirlərin təxirə salınmasına dair qərar qəbul olunmuşdur.

Dərslərin mart ayının 10-da açılacağı ehtimal olunmasına baxmayaraq, bunun, müəllim və şagird heyətinin səhhəti üçün təhlükəli olacağını nəzərə alaraq, dərslərin açılmasının qeyri-müəyyən olacağı bəlli idi. Şagirdlərin təhsil prosesindən kənar qalmasının qarşısını almaq üçün mart ayının 11-dən etibarən, Təhsil Nazirliyi tərəfindən ümumi təhsil pilləsi ilə bağlı tele-dərslərə start verilmiş və 2 aprel tarixindən¹³ “Virtual Məktəb” platformasından istifadə olunmağa başlanılmışdır. Ali, orta ixtisas və peşə təhsili müəssisələrində də tədris prosesi internet resurslarından istifadə etməklə təşkil olunmuşdur.

Təhsil Nazirliyi tərəfindən efirə verilən “Dərs vaxtı” proqramının yayımına, həmçinin şagirdlər və müəllimlər üçün nəzərdə tutulan “Virtual Məktəb” layihəsinə start verildi.

“Mədəniyyət” telekanalında bütün ölkə üzrə televerilişlərin yayımına başlanır¹⁴. Təhsil Nazirliyinin xüsusi olaraq yaratdığı mini-studiyalarda hazırlanan bu tele-dərslərə ölkədə təhsil sferasında çalışan ən yaxşı mütəxəssislər dəvət olunur və onların dərsləri canlı və yaxud əvvəlcədən çəkilərək yayılırdı. Tele-dərslər təcrübəli müəllimlərin izahı ilə təqdim edilirdi. Televiziya vasitəsilə tele-dərslərin cədvəlləri əvvəlcədən paylaşılır, bəzi məktəblərdə sinif rəhbərləri şagirdlərin özlərinin və yaxud valideynlərinin telefon nömrələrini daxil etməklə “WhatsApp” qruplar yaradılmışdı. Həmin qruplara dərs cədvəlləri və tele-dərslər ilə bağlı məlumatları göndərirdilər.

Şagirdlərin “Dərs vaxtı” proqramını televizya ekranı qarşısında izləyə bilmək imkanlarının olmadığını nəzərə olaraq onu Təhsil Nazirliyinin rəsmi “Youtube”¹⁵ kanalında izləyə bilirlər. Aktiv sosial şəbəkə istifadəçiləri üçün Təhsil Nazirliyinin “Facebook” səhifəsində, eyni zamanda, “Təhsil” televiziyasının “Facebook” səhifəsində dərslər yayımlanırdı. Paralel olaraq, Təhsil Nazirliyinin video-dərslər portalında¹⁶ bu dərslərə baxmaq imkanı əldə edirdilər. Təbii ki, hər hansı hazırlıq işi, bu sahədə müvafiq normativ baza və mütəxəssis olmadan, distant təhsil elementlərinin tətbiqinə keçilməsi ölkədə təhsil sahəsində müəyyən problemlərin və geriləmələrin olduğunu göstərirdi.

Hazırda Nazirlik “Mədəniyyət” və “ARB Günəş” kanallarında “Dərs vaxtı”, “Virtual məktəb”¹⁷, bütün dərslərlərin onlayn mövcud olduğu e-dərslər layihələrini həyata keçirir. Eyni zamanda,

¹² <https://nk.gov.az/az/article/1352/>

¹³ https://www.arti.edu.az/nodupload/editor/files/Final%20sayt%20%C3%BC%C3%A7%C3%BCn_.pdf

¹⁴ <https://www.turan.az/ext/news/2020/5/free/Interview/az/123708.htm>

¹⁵ <https://www.youtube.com/playlist>

¹⁶ <https://video.edu.az/>

¹⁷ <http://virtual.edu.az>

Dövlət İmtahan Mərkəzi şagirdlərin evdən imtahanlara hazırlaşması üçün¹⁸ internet səhifəsində pulsuz sınaq imtahanları təşkil edib.

Rəsmi kanallarla yanaşı, müəllimlər də “Voice Thread”, “Zoom”, “Google Hangouts”¹⁹ kimi proqramlardan istifadə edərək şagirdlərə öz imkanları daxilində dərs keçməyə çalışırlar.

¹⁸ www.otk.az

¹⁹ <https://edu.gov.az/az/page/9/18449>

Distat təhsilə keçilməsi səbəbindən Bakıda və regionlarda yaranan problemlər

Azərbaycanda 19 iyun 2009-cu ildə təsdiq edilmiş “Təhsil haqqında” yeni qanuna əsasən ölkədə distat təhsil ilə bağlı prinsiplər müəyyən olunmuşdur. Lakin ölkədə distat təhsil ilə bağlı qaydalar və şərtlər tətbiq olunmamışdır. Azərbaycanda distat təhsilin tətbiqinə əsasən koronavirus pandemiyasının yarandığı və yayıldığı vaxtda xüsusi diqqət yetirildi.

Distat təhsil forması “Təhsil haqqında” qanunda (maddə 13) və Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 21 yanvar tarixli 9 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Ali təhsil müəssisəsinin Nümunəvi Nizamnaməsi”ndə öz əksini tapıb. Lakin aparılan araşdırmalar göstərir ki, ölkəmizdə distat təhsilin tətbiq olunmamasının əsas səbəbi distat təhsil mexanizminin hazırlanmaması, bütün ali təhsil müəssisələrinin buna tam hazır olmaması və bu sahədə məlumatın azlıq təşkil etməsidir. Bu prosesin gecikməsi isə on minlərlə gənci təhsil almaq hüququndan məhrum edir, universitetlərimizin xaricdən tələbə cəlb etmək imkanını məhdudlaşdırır.

Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrinə qiyabi formada təhsil üzrə qəbul 2015-ci ildən dayandırılmışdır. Bununla bağlı qanunvericiliyə dəyişiklik ediləcəyi və o vaxta kimi qiyabi təhsil təcridən distat təhsillə əvəz olunacağı barədə program qəbul olunmuşdur.

Ölkədə distat təhsilə ehtiyacın artdığı bir vaxtda xaricdə təhsil alan tələbələrin diplomlarının Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən tanınmayla bağlı problem ortaya çıxdı. Azərbaycan ali məktəblərində bakalavr təhsilialıb xaricdə magistr oxuyan tələbələrin əksəriyyəti universiteti bitirdikdən sonra diplomlarının Azərbaycanda tanınması problem ilə qarşılaşırlar.

“Azərbaycan Respublikası Təhsil Haqqında Qanunun 27-ci Maddəsinin²⁰ və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13.05.2003-cü il 64 N-li Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi (nostrifikasiya) Qaydaları”na və Ali Təhsilin bakalavr pilləsi ixtisasların (proqramlarının) siyahısının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 12 yanvar 2009-cu il 8 N-li Qərarı, 24 aprel 2009-cu il 70 N-li Qərarına əsasən ölkədən kənarında təhsil alan tələbələrin sənədlərinin tanınması qaydaları müəyyən edilmişdir.

Respublikamız əcnəbi universitetlərin diplomlarının tanınması ilə bağlı müxtəlif beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuşub. Bu konvensiyalar arasında BMT-nin Paris Konvensiyası (Avropada təhsil almış tələbələrin diplomlarının tanınması ilə bağlı), Asiya – Sakit okean – Bankqok Konvensiyası (Asiyada təhsil almış tələbələrin diplomlarının tanınması ilə bağlı), YUNESKO-nun Avropa Şurası ilə birlikdə hazırladığı Avropa regionu üzrə ali təhsil sahəsində ixtisas diplomlarının qarışılıqlı tanınması haqqında Lissabon Konvensiyası vardır.

Eyni zamanda, ölkəmiz xarici rəsmi sənədlərin leqallaşdırılması tələbini ləğv edən 5 oktyabr 1961-ci il tarixli Haaqa Konvensiyasına²¹ qoşulub. Bu konvensiyaya qoşulan dövlətlər arasında sənədlərin qarışılıqlı tanınması üçün “Apostil” verilir ki, bu, bir ölkənin ərazisində verilmiş və hüquqi qüvvəyə malik sənədlər müvafiq qaydada rəsmiləşdirildikdən sonra digər ölkənin ərazisində istifadə oluna bilər.

Xaricdə təhsil alan hər bir tələbə Azərbaycan ərazisində ali təhsil sənədini tanıtmalı və ixtisas ekvivalentini müəyyən etdirməlidir. Xaricdə təhsil alan şəxsin diplomu Azərbaycan ərazisində rəsmi olaraq tanınmalıdır (nostrifikasiya olunmalıdır). Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi nəzdində əvvəllər Akkreditasiya və Nostrifikasiya İdarəsi kimi tanınan və hazırda Təhsildə

²⁰ <https://bakimektebleri.edu.az/7/az/laws/download/42/>

²¹ <https://meclis.gov.az/?/az/legislation/view/524>

Keyfiyyət Təminatı Agentliyi adı ilə fəaliyyət göstərən qurum diplomların tanınması proseduru həyata keçirir.

Xaricdə təhsilini başa vuran hər kəs diplomunu təhsil aldığı xarici ölkədə Apostil etməli və ya ləqəlləşdirməlidir. Bundan sonra, tələbə diplom və diploma əlavəni və digər sənədləri Azərbaycan dilinə tərcümə eləyib, notarial qaydada təsdiq etdirib Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyinə nostrifikasiya ilə bağlı (diplomun tanınması) onlayn müraciət etməlidir. Müraciət onlayn formada Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyinin “Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi üzrə Elektron Ərizə Sisteminə”²² daxil olub qeydiyyatdan keçərək göndərilir.

Tələbənin müraciəti müxtəlif prosedurlardan keçdiyi üçün 6 aydan 2 ilə qədər müddətdə baxılır. Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyinin tələbənin bitirdiyi universitetə, Dövlət Sərhəd Qoşunları və s. dövlət orqanlarına göndərdiyi müraciət uzunmüddətli yoxlamadan keçir və bu müddət ərzində tələbəyə yalnız telefon vasitəsilə bildiriş göndərilir.

Göründüyü kimi, xaricdə təhsil ilə bağlı yaranan çətinliklərə nisbətən, distant təhsil daha asan və əlavə xərclərin əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması yolu ilə başa gəlir. Bu, eyni zamanda, universitetlərin öz tələbə kontingentini artırmasına, çox az xərclə daha çox tələbəyə ali təhsil imkanı yaratmasına, xarici ölkələrdən çoxlu sayda tələbə və müəllim heyəti cəlb etməyə imkan verir. Distant təhsil universitetlərin maddi vəziyyətinin yaxşılaşmasına, müəllimlərin əmək haqqını əhəmiyyətli dərəcədə artırmasına şərait yaradır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası təsdiq edildi. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nın həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planı”nın²³ təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamına əsasən, hökumət və aidiyyəti qurumların qarşısında “distant təhsil, istedadlı şəxslər, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün təhsil və inkişaf, yaşlıların təhsili, peşə-ixtisas və təhsil məsələləri üzrə məsləhət xidmətləri göstərən regional universal mərkəzlərin yaradılması” planı qoyulmuşdur. Orta məktəblərdə pandemiya dövründə distant təhsil ilə bağlı tədbirlər görülməsinə baxmayaraq insanlar hələ də təhsilin bu yeni metodu ilə ayaqlaşmaqda çətinlik çəkirlər. “Keçən il distant təhsil ilə bağlı xeyli problem yaşadıq. Əvvəla, kənddə internetin keyfiyyəti bərhad gündədir. İkincisi, əksər ailələrdə və müəllimlərdə kompüter və ya smartfon hələ də yoxdur. Üçüncüsü də, əksər ailələr və hətta əksər müəllimlər istifadə qaydalarını hələ də bilmirlər”²⁴.

Şübhəsiz ki, distant təhsilin təşkili ilə bağlı problemlər kifayət qədərdir. Bu problemlərin həllinə nail olmaq beynəlxalq təcrübə öyrənilmədən, konseptual məsələləri dərinlən müzakirə etmədən mümkün deyildir. Xarici ölkələrdə illərdir tətbiq edilən və bəhrəsini verən distant təhsil forması ilə bağlı bilgiləri əldə etmək çətin olmasa da, məlumatları təhlil edib ümumiləşdirmək, müəyyən dərəcədə sistemləşdirib ölkəmizin təhsil sistemində uyğunlaşdırmaq və pedaqoji ictimaiyyətə təqdim etmək peşəkar münasibət tələb edir.

Bu gün dünyada geniş tələbə auditoriyasına malik olan bu cür beynəlxalq təhsil qurumlarının təcrübəsini öyrənməklə yeni reallığa qədəm qoyan milli təhsilin inkişafını möhkəmləndirmək olar.

²²²² <https://apply.enic.edu.az/default.aspx>

²³ http://www.e-qanun.az/alpdata/framework/data/29/c_f_29145.htm

²⁴ Naxçıvan orta məktəbi müəlliməsi ilə müsahibə

Azərbaycanda pandemiyanın təsirindən irəli gələrək qısa müddətdə distant təhsilə keçilməsi ilə bağlı təhsil alan şəxslərin və onların valideynlərinin kompüterini və yaxud smartfonu olub-olmaması ilə yanaşı, mobil internet və sabit internetin vəziyyəti də ciddi narahatlıq doğururdu. "Ookla"-nın "Speedtest Global Index"-inə istinadən verdiyi məlumata görə,²⁵ 2020-ci ilin ortalarında Azərbaycanın mobil rabitə operatorlarının şəbəkələrində qəbul edilən internet trafikinin sürəti 31,23 Mbit/s-ə təşkil edib. Pandemiya ərafəsində mobil operatorların internet xidmətlərindən daha çox istifadə olunduğu üçün internet sürəti əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, dünya üzrə ən sürətli mobil internet təqdim edən ölkələr arasında Birləşmiş Ərəb Əmirliyi, Cənubi Koreya və Çin üstünlük təşkil edir. Dünya üzrə ilk üçlüyə düşən bu ölkələrdə internetin sürəti 105,00 Mbit/s və daha çox təşkil edir.

2020-ci ilin ortalarına Azərbaycanda sabit genişzolaqlı şəbəkələrdə qəbul edilən internet trafikinin sürəti 21,27 Mbit/s, göndərilən internet trafikinin sürəti isə 22,43 Mbit/s təşkil edir ki, bununla da dünya üzrə 115-ci yerdə qərar tutur.

Dünyada yüksək sürətli sabit interneti olan lider ölkələr Sinqapurda internetin sürəti 213,18 Mbit/s, Honkonqda 202,60 Mbit/s və Tailand isə 171,45 Mbit/s olub. Sabit internetin qəbul edilən və göndərilən trafikinin qlobal orta sürəti isə dünya üzrə 81,46 Mbit/s və 42,63 Mbit/s təşkil edir ki, pandemiya dövründə bütün dünyada internetin istifadəsinə tələbat 30-40 faiz arasında artmışdır.

2 aprel 2020-ci il tarixindən etibarən start verilən və artıq 1 milyon nəfərdən çox istifadəçisi²⁶ olan "Virtual Məktəb" platformasının statistikasını açıqlanmışdır. Təhsil Nazirliyinin yaydığı məlumata əsasən, bu sistemdə həmin müddətdə 4 mindən çox orta məktəb, 131,440 nəfər müəllim qeydiyyatdan keçmişdir. Statistkadan görünür ki, istifadəçilərin 68.58%-i Windows, 28.75%-i Android, 2.27%-i iOS, 0.40%-i Mac üzərindən bu platformaya qoşulmuşdur. Ölkədə şagirdlər və müəllimlər arasında şəxsi kompüterini və smartfonları olanların dəqiq sayı barədə məlumatın olmamasına baxmayaraq, bu statistikaya müəyyən bir nəticəyə gəlməyə əsas verir.

²⁵ <https://apa.az/az/infrastruktur/Azrbaycanda-mobil-internetin-surti-sentyabrda-35-Mbitsaniydn-cox-olub-611248>

²⁶ https://www.arti.edu.az/nodupload/editor/files/Final%20sayt%20%C3%BC%C3%A7%C3%BCn_.pdf

Yeni dərs ilinin bařlanması ilə baęlı atılan addımlar

Azərbaycanda d rsler ölkə qanunvericiliyinə əsasən sentyabrın 15-də bařlayır. Lakin 2020-ci ilin martın 3-dən pandemiya səbəbindən təhsil m u ssis l rinin fəaliyyətinin dayandırıldıęı u un tədris ilinin ikinci və u  nc  semestri tamamilə onlayn řakild  ke irilmis dir.

Təhsil m u ssis l rində d rslerin bařlanmasına iki dəfə cəhd edilmiřdir ki, avqustun 27-də Təhsil naziri Emin  mrullayevin iřtirakı ilə Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargahın yeni dərs ilinin bařlanması ilə əlaqədar brifinq zamanı tədris prosesinin sentyabrın 15-də bařlanacaęı qərarı verilmiřdi. Təbii ki, sentyabrın 15-dən uřaq bax aları tədricən açılmalı idi. 2020-ci ildə 120 min uřaęın məktəbəqədər təhsilə bařlaması ilə əlaq d ar olaraq məktəbəqədər və icma əsaslı məktəblərin fəaliyyətinin bərpası oktyabrın 1-də bařlanması nəzərdə tutulurdu. Lakin, d rsler həftədə 2 dəfə olmaqla keçirilməsi planlařdırılırdı.

Sentyabrın 15-dən orta məktəblərin V-XI siniflərində d rsler onlayn qaydada bařlanmış, 1 oktyabr tarixindən V-IX siniflərin řaęirdl rinin məktəbə əyani řakild  gəlməsi nəzərdə tutulmuřdu. X və XI sinif řaęirdl ri isə 15 oktyabr tarixindən dərslərə əyani balřamalı idilər.

Sentyabrın 15-dən ibtidai siniflərdə tədrisin d rslerin həftədə 2-3 dəfə keçirilməklə əyani formada bərpa olunacaęı, V-IX siniflər üzrə isə tədris sentyabrın 15-dən onlayn qaydada, oktyabrın 1-dən isə həftədə 2-3 dəfə olmaqla əyani formada t řkil olunacaęı, X və XI sinif řaęirdl rinin isə 15 sentyabr tarixindən distant formada, oktyabrın 15-dən isə həftədə 2-3 dəfə olmaqla əyani formada tədrisə bařlaması planlařdırılırdı. Buna baxmayaraq hökumət noyabrın 2-dən epidemioloji vəziyyətdən asılı olaraq müvafiq qərar qəbul ediləcəyini elan etmiřdi.

Lakin, sentyabrın 27-də bařlayan Vətən müharibəsi Azərbaycanda bütün diqqəti müharibəyə və onun nəticələrinin aradan qaldırılmasına yönəltdi. 44 gün davam edən müharibə nəticəsində cəbhə xəttinə yaxın ərazilərdə yerl ř n 54 təhsil m u ssisəsi müxtəlif dərəcəli daęıntılara məruz qaldı.

Müharibə zamanı cəbhə bölgəsində 1200-dən çox məktəb  z fəaliyyətini dayandırdı. Həmin ərazilərdən olan m u llim v  řaęirdl r müvəqqəti olaraq müxtəlif yerlərə yerl řdirildi. Təhsil Nazirliyinin yaydıęı məlumata görə, müharibə nəticəsində təsir altına d řm ř məktəblərdə təhsil alan řaęirdl rin sayı 300 min nəfəri t řkil etmiřdir. Bu məktəblərin yerl řdiyi kəndlərin sakinləri müharibə zamanı daęıntılardan qorunmaq u un Bərdə, Yevlax rayonlarının məktəblərində müvəqqəti yerl řdirildilər.

27 sentyabr tarixindən etibarən 44 gün davam edən müharibə v  Ermənistan hərbi qüvvələrinin ř h r v  kəndləri at ř  tutması nəticəsində 10 řaęird həlak olmuş, 16 řaęird²⁷ isə müxtəlif dərəcəli xəsarət alıb. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin s r ncamıyla “Vətən uęrunda” medalı ilə təltif edilən hərbi qulluqçular sırasında torpaqlarımızın iřğaldan azad edilməsi uęrunda qəhrəmanlıq göstərərək ř hid olan 16 nəfər m u llim var.

Azərbaycanda növbəti tədris ili 2021-ci il fevralın 1-də bařladı. Yeni tədris ilində ölkə üzrə 121 min 696 uřaq ümumi təhsil m u ssis l rinin m kt b hazırlıq qruplarında təhsilə cəlb olunub. Növbəti tədris ilində respublikanın ümumi təhsil m u ssis l rində, ümumilikdə 1 milyon 574 min 206 řaęirdin təhsil alacaęı gözlənilir.

2020-2021-ci tədris ilinin bařlanęıcında respublikada 317 ibtidai məktəb, 783 ümumi orta məktəb, 3 min 319 tam orta məktəb, 16 xüsusi tipli məktəb və 5 əyani-qiyabi (axřam) tam orta məktəb, eləcə də 60 məktəb-lisey, 50 lisey, 15 gimnaziya v  14 integrasiya t limli internat tipli gimnaziya olmaqla, ümumilikdə 4 min 440 məktəb fəaliyyət göstərəcəyi planlařdırılırsa da,

²⁷ <http://abc.az/az/news/63572>

müharibədən sonra fərqli mənzərə üzə çıxıb. Xüsusən də cəbhə xəttinə yaxın ərazilərdə bərpa və yenidən qurulmasına ehtiyac olan məktəblər var. Hökumət həmin məktəblərdə təhsil alan şagirdlərin başqa məktəblərə köçürülməsi üçün tədbirlərin görülməsi üzərində işləyir.

Yeni tədris ilinin başlanması ilə Bakı, Sumqayıt şəhərləri və Abşeron rayonunun ümumi təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti əyani olaraq həftədə 2 dəfə, digər şəhər və rayonlarda isə əyani formada həftədə 3 dəfə xüsusi tədris planlarına uyğun təşkil olunacağı elan edildi.

Dərslərin başlanması ilə bağlı valideynləri narahat edən əsas problemlərdən biri məktəblərdə sıxlığın olması və sanitar gigiyenik qaydalara əməl olunması məsələlərin həll olunmasından ibarət idi. Azərbaycanda 4430 məktəbdən cəmi 182 məktəbdə təhsil alan şagirdlərin sayı 1500 və daha çoxdur. Təhsil Nazirliyinin məlumatına görə, ölkə üzrə məktəblərin 47 faizində (2104 məktəb) şagirdlərin sayı 200 nəfərdən çoxdur. 53 faiz məktəblərdə (2335 məktəb) şagirdlərin sayı 200 nəfərdən azdır. Təhsil Nazirliyi dərslərin açılacağı halda siniflərdə sıxlığı tənzimləyəcəyini elan etmişdir. Lakin bu məlumatı təsdiq edəcək təbliğatın ortada olmadığı müşahidə olunur.

Valideynləri narahat edən sanitar gigiyenik vəziyyətin pandemiyadan sonra aradan qaldırılması ilə bağlı məlumat qıtlığı vardır. Təhsil Nazirliyi təhsil müəssisələrində zəruri sanitar-epidemioloji tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin edəcək 120 min müəllim və texniki işçilərin olduğunu bildirmişdir. Pandemiya ilə bağlı vəziyyətin böyüklər ilə yanaşı, uşaqların da psixologiyasına çox ciddi təsir etmişdir. Uşaqların pandemiyanın yayılacağı və yoluxacağından ehtiyatlanmağı onların məktəbdə daha ehtiyatlı davranmağa sövq edir. Eyni zamanda, valideynlərin tövsiyələrinə əsasən, uşaqlar məsafə saxlamağa və gigiyenik qaydalara əməl etməyə daha da tələbkar olacaqlar. Məktəblərdə sanitar-gigiyenik qaydaların bu tələblərə uyğunlaşacağını təmin etmək üçün təhsilə ayrılan vəsaitlərin həcmnin artacağı qaçılmazdır.

Pandemiyanın təhsilin inkişafına vurduğu ziyan və təhlükələr necə qiymətləndirilir

Ekspertlərdən alınan müsahibələrdən bəlli olur ki, Azərbaycanda şagirdlərin dərslər rejimindən uzaqlaşması çoxlu fəsadlar törətmişdir ki, onun nəticələrinin dəyərləndirilməsi ilə bağlı ölkədə ciddi işin görülməsinə ehtiyac vardır.

“Şagirdlərin onlayn dərslərdə iştirakı və yaxud dərsləri dinləmə statistikasınca aşağıdır. Bir çox hallarda onlar “Microsoft Teams” və “Zoom” programına daxil olaraq sadəcə öz iştiraklarının təsdiq edirlər. Xüsusən yuxarı sinif şagirdləri arasında tez-tez rast gəlinən bu hal ali məktəb tələbələri arasında da müşahidə olunub”²⁸.

“Pandemiya tədbirləri, xüsusilə dərslərin onlayn formada keçirilməsi təbii ki, təhsilin keyfiyyətinə zərbə vurub. Dünya universitetlərində “online degree” qiyməti həmişə əyani təhsildən aşağı olub, məhz verilən tədrisin keyfiyyətinə görə. Təbii ki, zərəri indiki mühitdə ölçmək mümkün deyildir, çünki ölçmə meyarlarının obyektivliyi və dəqiqliyi sual yaradır. Tələbələrə imtahanda güzəştlər edilir, çox sıxırırlar. Ali məktəblərdə giriş ballarının göstəriciləri bizim üçün müəyyən qədər obyektiv göstərici ola biləcəkdir”²⁹.

“Gözlənilməyən qonaq – “COVID-19” dünya ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycanda da bir çox sahələrdə, o cümlədən, təhsil sistemində mövcud olan problemləri, çatışmazlıqları sərt şəkildə ortaya çıxardı. Bəlli oldu ki, xüsusilə təhsil sahəsi yeni çağırışlara adekvat cavab verəcək səviyyədə deyil. Pandemiyanın Azərbaycanda təhsilə vurduğu və hələ bundan sonra da vuracağı zərərin yetişməkdə olan müəyyən və böyük bir nəslin təhsildən “əlil” qalacağı kimi düşünür və bu zərbənin onların gələcək həyatlarına heç də təsirsiz ötürməyəcəyi kimi dəyərləndirirəm”³⁰

“Pandemiyadan öncəki dövrdə də təhsilin yüksək səviyyədə olduğunu demək mümkün deyildi. Sadəcə pandemiyadan öncə “bağlı qapılar” arxasında qalan bir sıra məsələləri elektron məkanda gizlətmək mümkün olmadığı üçün problemlər daha da qabarıq şəkildə meydana çıxdı. Pandemiya dövrü onu sübut etdi ki, məktəb təhsilinin heç bir önəmi yoxdur, repititorlar və valideynlər hesabına yüksək balla universitetlərə qəbul olmaq mümkündür. Pandemiya dövrü bir sıra müəllimlərin qeyri-peşəkar olduğunu, bir sıra tədris müəssisələrinin, universitetlərin qeyri-adekvat təşkilatçılığını üzə çıxartdı”³¹.

“30 dəqiqə ərzində dərsləri əhatəli tədris etmək çətindir. Şagird mikrafonu açıb cavab verəndə kimi dəqiqələri itiririk ki, bu da dərslərin vaxtından gedir. Ümumilikdə götürəndə, mövzular 50-60% əhatə olunur”³².

“Şagirdlər uzun müddət təhsildən kənarda qaldılar. Təhsil və təlimin daha keyfiyyətli olması üçün davamiyyət vacibdir. Davamiyyət isə əyani təhsildə səmərəli və asan idi. İlk dəfə karantin rejiminin qəfil tətbiq olunması təhsilin anidən dayanmasına səbəb oldu. Və hazırki dövrümüzə bunu qismən aradan qaldırmaq mümkün oldu”³³.

²⁸ Millət vəkili ilə müsahibədən sitat.

²⁹ Professor, müstəqil ekspert müsahibədən

³⁰ Litsey müəllimi ilə müsahibədən.

³¹ Azərbaycan Dillər Universitetinin müəllimi ilə müsahibədən.

³² Qazax rayonu, tarix müəllimi ilə müsahibədən.

³³ Gəncə şəhərində texniki peşə məktəbi müəlliməsi ilə müsahibədən.

Nəticələr

Pandemiyanın ilk mərhələsində təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin dayandırılması qısa bir müddət üçün nəzərdə tutulmuşdu. Dövlətdə və əhalidə pandemiyanın həcmi barədə təsəvvür olmadığı üçün təhsildə yaranan fasilənin qısa olacağı və məktəblərin tezliklə öz fəaliyyətini davam etdirəcəyi təsəvvürü var idi. İlk mərhələdə məktəblər dezinfeksiya olunduqdan sonra şagirdlərin dərslərə davam edəcəyinə ümid edilirdi. Lakin pandemiyanın artıq geniş yayıldığını gördükdən sonra əlavə tədbirlərin görülməsinə başlandı.

Pandemiya təhsil müəssisələrində gigiyenik qaydalara əməl olunması istiqamətində bir sıra boşluqların mövcud olduğunu üzə çıxardı. Bu ilk növbədə təhsil müəssisələrinin çoxunda sanitar-gigiyenik qovşaqların, xüsusilə də məktəblərdə sanitar qovşaqların lazımı qaydada təmizləyici vasitələr ilə təminatı sahəsində problemin olduğunu göstərdi.

2020-ci ilin Aprel ayından başlayaraq ali və orta təhsil müəssisələrinin pandemiya ilə əlaqədar distant təhsilə keçməsi ölkə üçün bu istiqamətdə müəyyən problemlər yaratdı. Burada təhsil müəssisələrində distant təhsil üçün infrastruktur potensialının zəif olduğu və həmin potensialın artırılması üçün külli miqdarda vəsaitə ehtiyacın olduğu problemi üzə çıxıdı. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin "Virtual dərslər"lər təşkil edərək onun televiziya vasitəsilə yayımını həyata keçirməsi müəyyən boşluqları doldurmağa kömək etmişdir. Burada isə həmin video dərslərdə iştirak etmək üçün şagirdlərin cəlb olunması sahəsində işlərin təşkilində çoxlu suallar yaranmışdır. Çünki, video dərslər müntəzəm olaraq televiziya vasitəsilə yayılmasına baxmayaraq, şagirdlərin həmin dərslərə marağı və davamiyyəti ölçülməmişdir. Məktəblər və universitetlər siniflər və qruplar üzrə Whatsapp qrupları yaradaraq teledərslər və planlaşdırılan tədbirlər barəsində məlumatlandırmanı təşkil etməyə çalışmışlar. Lakin, onların hər bi şagirdə çatımı və onu məsuliyyətə cəlb etməsi mümkün olmamışdır.

Pandemiya dövründə ali və orta məktəb rəhbərlərinin valideynlərin öz övladlarının təhsili prosesində iştirakı səviyyəsini müəyyən etməsinə imkan yarandı. Beləki, valideynlər indiyə qədər uşaqların təhsil alması ilə bağlı bütün məsuliyyəti məktəbin üzərinə atırdılar. Təbii ki, dərslərdən sonra əlavə hazırlıq kursları vasitəsilə valideyin öz övladına məktəbdən sonra tədris dəstəyi göstərirdi. Pandemiya dövründə bəlli oldu ki, ailələrdə uşaqların məktəbdən əlavə evdə dərslər hazırlığını davam etdirməsi üçün şəraiti qənaətbəxş deyildir. Xüsusən onlayn dərslər zamanı uşaqların dərslərini sərbəst olaraq hazırlaması üçün ayrıca otaqlarının olmaması onların tədris prosesinə ciddi maneə olmuşdur.

Karantin dövründə bütün ailə üzvlərinin evdə olmuşdur ki, belə bir şəraitdə televiziya ilə yayımlanan virtual dərslərə şagirdlərin qulaq asması da qeyri-real olmuşdur. Xüsusən, bir və ya iki otağı olan və ailədə iki şagirdin oxuduğu ailələr üçün bu problemi həll etmək mümkün deyildir. Ailələrin heç də hamısında şəxsi kompyuter və yaxud bütün ailə üzvlərinin, xüsusən məktəb yaşlı uşaqların smart telefonları yoxdur. Uşaqlar onlayn dərslərə valideynlərinin telefonları ilə qoşulmaq məcburiyyətində qalır ki, bunun da texniki çətinlikləri olmuşdur.

Bəzi ailələrdə telefon xətti üzərindən internetin olmaması, daha çox mobil rabitə üzərindən internetdən istifadə etmələri şagirdlərin və tələbələrin onlayn dərslərdə iştirak imkanlarını aşağı salmışdır. Şəhərdə yaşayan insanların internetə çıxışları müəyyən qədər stabil olsa da rayon və kənd yerlərində yaşayan insanların internetə çıxışı çox aşağı səviyyədədir.

Valideynlər onlayn dərslər zamanı öz uşaqlarına effektiv dəstək göstərə bilməmişlər. Xüsusən də valideynlər texniki avadanlıqların istifadəsi və onlayn dərslər proqramları ilə davranışları zamanı çətinlik çəkmişlər. Ailədə bir neçə nəfər təhsil alan şagird və tələbə var idisə, pandemiya dövründə onların onlayn dərslərdə davamiyyətini təmin etmək üçün kompyuter və yaxud smart telefonlar ilə təminatına ehtiyac olmuşdur. Bu isə pandemiya dövründə ailələr üçün əlavə

xərclərin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Telefon xətti üzərindən internetin zəif olduğu rayonlarda valideyinlər eyni vaxtda internetə qoşulmaları üçün uşaqlarını mobil internet ilə təmin etmək məcburiyyətində qalmışdır ki, bu da ailənin xərclərini artmışdır.

Məktəblərdə internetin yaratdığı imkanlardan istifadə edərək təhsili səviyyəsinin artırılması istiqamətində və şagirdlərin ənənəvi təhsildən kənar məlumatların internetdən əldə etməsi sahəsində problemlər üzə çıxdı. Şagirdlərin və tələbələrin həyatında təhsilin rolu fasiləsiz davam etmə imkanını itirdikdən sonra azalırdı. Şəhərdə yaşayanların internetə çıxışı müəyyən qədər stabil olsa da, rayon sakinlərinin internetə çıxışı çox aşağı səviyyədədir.

Pandemiyanın bir il davam etməsinə baxmayaraq ölkəmizdə uşaqlar üçün bu təhlükədən qorunmağın yollarını izah edən xüsusi məlumat materialları hazırlanmayıb, televiziya təbliği aparılmayıb. Şəhər və kəndlərdə koronavirus ilə bağlı quraşdırılmış məlumat lövhələrində uşaqları xüsusi olaraq məlumatlandıran təbliğat materiallarına rast gəlinməyib.

Uşaqların, xüsusən də kənd yerlərində təhsil alan şagirdlərin kompyuter bilikləri və yaxud təhsil müəssisələrinin onlayn dərslər zamanı istifadə etdiyi proqramlar barəsində bilikləri qənaətbəxş olmamışdır. Valideyinlərin özlərinin də texniki bilikləri lazımi qaydada olmadığından onlar öz övladlarına texniki yardım etməkdə çətinlik çəkmişlər. Müəllimlər distant yolla şagirdlərə bu sahədə dəstək olmalarına baxmayaraq proqramların telefonlara və yaxud kompyutera yüklənməsi və onun köklənməsi vaxt aparmışdır. Bəzən bu şagirdlərin aylarla dərslərinə qoşulmasını ləngitmişdir.

2020-ci ilin mart ayından təhsil prosesindən, karantin rejiminə görə məktəb mühitindən uzaq düşən və öz yaşlıları ilə təmas imkanlarını itirən şagirdlərin sosiallaşması sahəsində problemlər yaşanmaqdadır ki, məktəblər yeni qaydalara uyğun olaraq bu problemin həllinə çalışmalıdır.

Uşaqlar məktəb qrafikinə uyğun olaraq dərslərini hazırlamağa daha çox vərmiş etdikləri üçün pandemiya dövründə onların evdə qalaraq nəzarətsiz olaraq dərslərini hazırlığı ilə məğul olmasını çətinləşdirdi. Xüsusən bu dərslərini hazırlamaq üçün xüsusi otağı və yaxud texniki imkanları olmayan uşaqlar daha çox çətinlik yaşadılar. Xüsusən regionlarda yaşayan şagirdlər dərslərinə uzaq düşmələrdən əziyyət çəkmişlər.

Təhsil müəssisələrində daxili kommunikasiyanın (müəllimlərin və təhsil müəssisələrinin rəhbərlərinin bir-biri ilə ünsiyyəti) yaxşı səviyyədə olmaması üzə çıxdı. Pandemiya dövründə məktəb-şagird-valideyn arasında yeni kommunikasiya qaydaları formalaşdırılmasına ehtiyac yarandı ki, bu zaman valideyinlərin yaradılan “WhatsApp” qruplarına qoşulması əlavə müzakirələrin aparılmasına gətirib çıxardı.

Bəzi müəllimlər gün ərzində 10-15 saat onlayn rejimdə işləmək məcburiyyətində qalırlar. Bu isə onların iş keyfiyyətinə, çatdırılan materialların səviyyəsinə də təsirsiz ötürmədi.

Yuxarıda sadalananları nəzərə alsaq, növbəti tədris ilində pandemiya dalğası səngiməyəcəyi təqdirdə təhsil ocaqlarını yeni standartlara uyğunlaşdırmaq, yeni qaydalar tətbiq etmək, tibbi sanitariya-gigiyenik normalar müəyyənləşdirmək böyük xərc tələb edəcək. Bu baxımdan növbəti aylar ərzində hökumətin, xüsusilə Təhsil Nazirliyi və İcra Hakimiyyətlərinin qarşısında duran əsas məsələ yeni tədris ilinə mövcud qaydaları uğurla tətbiq etməkdir.

Təkliflər:

- Koronavirus pandemiyasının mövcud durumunu nəzərə alaraq Azərbaycan təhsil müəssisələrinin yolxucu viruslarla mübarizə sahəsində “immunitetini” artırmaq məqsədilə məktəblərdə daxili infrastruktur dəyişiklikləri, sanitar-gigiyenik qaydalara ciddi nəzarət, məktəbə giriş zamanı yoxlanış və digər təhlükəsizlik qaydalarının təminatı yenidən qurulmalıdır. Eyni zamanda məktəblərdə müntəzəm olaraq dezinfeksiya tədbirlərinin həyata keçirilməsinə və sanitar-gigiyenik qaydalara əməl olunması üçün əlavə vasitələr ilə təhsil müəssisələrinin təminatına diqqət yetirilməlidir.
- Ölkədə qarışıq təhsil formasına keçidin gücləndirilməsi üçün dövlət proqramından irəli gələrək işlərin sürətləndirilməsinə və bununla əlaqədar məktəblərin köklü surətdə modifikasiya olunmasına ehtiyac vardır. Xüsusən virtual dərslər təşkil etmək üçün sinif otaqlarının təşkil olunması, məktəblərdə xüsusi hazırlanmış otaqlardan video yayımların təşkil olunması üçün maddi-texniki bazanın yaradılmasına başlanmalıdır.
- Qarışıq təhsil formasına keçidin tezləşdirilməsi üçün məktəblərin texniki bazasının artırılmasına, distant təhsili həyata keçirən pedoqoji heyətin kompyuter və lazımı proqramlar üzrə biliklərinin artırılmasına diqqət yetirilməlidir;
- Azərbaycanda distant təhsil imkanlarını genişləndirmək məqsədi ilə təhsil platformaları ilə əməkdaşlıq gücləndirilməli, məktəb müəllimləri və texniki işçilərin həmin platformalar barəsində biliklərinin artırılmasını təmin etmək üçün təlimlərin keçirilməsini təşkil etmək lazımdır.
- Azərbaycanda ali təhsil müəssisələrinin digital kitabxanasının yaradılmasını reallaşdırmaq, tələbələrə, magistrələrə, elmi işlə məşğul olan insanlara həmin kitabxanalara pulsuz çıxışın təmin olunmasını təmin etmək lazımdır. Universitetlər arasında rəqəmsal kitabxana resurslarının kooperasiyasını artırmaq, gələcəkdə tələbələrin həmin resurslardan istifadəsi işini asanlaşdırmaq üçün birgə fəaliyyət planlaşdırılmalıdır;
- Ucqar kənd məktəblərdə bəzi fənlər üzrə kadr çatışmamazlığını aradan qaldırmaq üçün xəritələndirmə aparmaq, həmin ərazilərdə olan ehtiyacı nəzərə alaraq onlayn dərslərin keçirilməsini təşkil etmək. Onlayn dərs üçün maraqlı olan müəllim kadrların stimullaşdırılmasına çalışmalı və onların məlumat bazası yaradılmalıdır;
- Pandemiyanın hansı müddətə qədər uzanacağını proqnozlaşdırmaq mümkün olmadığından ölkədə distant təhsil və rəqəmsal dərslər vəsaitlərinin hazırlanması üçün dövlət proqramının tətbiqi və sahədə işlərin sürətləndirilməsini həyata keçirmək lazımdır;
- Məktəb-valideyin və şagird arasında distant təhsilin təkmillədirilməsi və daha produktiv olması üçün münasibətlərin qurulması konsepsiyası üzərində işlənilməlidir. Gələcəkdə məktəblər vasitəsilə valideyinlərə distant təhsil üçün lazım olacaq proqramlar ilə tanışlıq sessiyaları, şagirdlər ilə evlərdə bu proqramlar və qaydalar ilə davranışı izah etmək barədə məlumatlandırma və yaxud jurslar təşkil olunmalıdır;
- Ölkədə distant təhsilə marağın artırılması və bu təhsil formasının tətbiqində maraqlı olan insanların stimullaşdırılması üçün respublika üzrə təcrübə mübadiləsi proqramları, konfranslar və yaxud seminarların keçirilməsinə nail olmaq lazımdır.

Humanitar Tədqiqatlar İctimai Birliyi

Üz qabığında istifadə olunan şəkil Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin internet sahifəsindən götürülmüşdür.

Humanitar Tədqiqatlar İctimai Birliyi

Mobile: +99450 3202534

E-mail: avaz.gasanov@gmail.com

www.hrpu.org

Qeydiyyat tarixi: 14.04.2000

Qeydiyyat nömrəsi: 1288